

BOJE DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY NA JUHOZÁPADNOM SLOVENSKU V SPOMIENKACH PRIAMYCH ÚČASTNÍKOV, PRÍSLUŠNÍKOV NEMECKÉHO WEHRMACHTU. MEMOÁROVÁ LITERATÚRA AKO VOJENSKOHISTORICKÝ PRAMEŇ

~~~~~
Pavol ŠTEINER

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Katedra muzeológie
Hodžova 1
949 01 Nitra
psteiner@ukf.sk

ŠTEINER, Pavol. *Combats of World War II in South-Western Slovakia in the Memoirs of Participants, Members of German Wehrmacht. Memoir Literature as a Source of Military-Historical Research.* In *Studia Historica Nitriensia*, 2019, vol. 23, no. 1, pp. 171-192, ISSN 1338-7219, DOI: 10.17846/SHN.2019.23.1.171-192.

The memoir literature can be used as a basic historical source besides the archival documents. Even combats of the final phase of the world war II in southwester Slovakia can use some of such books. There are two main groups of authors: German Generals (Heinz Guderian, Johannes Friebner, Hermann Balck) were more or less responsible for leading German military operations in this area. They offer their point of view, seen from their staff-offices, focusing on operational problems, sometimes justifying their own decisions, that might have shown themselves wrong. The other group of authors (H. Schmidt, E.-N. von Diest-Körber, K. Volleth, F. Hirschfelder) consist of minor officers and common soldiers. They report of their experiences much more common way, recording their everyday problems, fears, opinions. Thus they enable us to see them not only as members of a certain army, but also as humans.

Kľúčové slová: Druhá svetová vojna; juhozápadné Slovensko; memoárová literatúra; Heinz Guderian; Johannes Friebner; Hermann Balck; Hans Schmidt; Ernst-Nordewin von Diest-Körber; Karl Volleth; Fritz Hirschfelder;

Keywords: World War II; South-Western Slovakia; Memoir Literature; Heinz Guderian; Johannes Friebner; Hermann Balck; Hans Schmidt; Ernst-Nordewin von Diest-Körber; Karl Volleth; Fritz Hirschfelder;

Vojenskohistorický výskum sa vo všeobecnosti orientuje na analýzu primárnych prameňov. Tie predstavujú informačný základ, na ktorom sa buduje rekonštrukcia udalostí. Väčšinu týchto prameňov ukrývajú archívy, niektoré vyšli v edíciách. Ide spravidla o hlásenia štábov rôznych úrovní, referujúce svojim nadriadeným inštanciam o svojich aktivitách či skúsenostiach za určitý časový úsek. Keďže vznikali bezprostredne po udalostiach, ktoré opisujú, dajú sa považovať za najspoľahlivejšie, hoci nie stopercentne. Chyby v nich sa väčšinou dajú odhaliť

až konfrontáciou s inými prameňmi. Vznikajú väčšinou omylom pri písaní hlásení (preklepy, vynechanie slov, písmen, čísiel...) alebo momentálnou neznalosťou faktov. Iba zriedka sa v nich dá predpokladať úmyselné skresľovanie informácií.

Popri archívnych dokumentoch sa za primárny prameň dá považovať aj memoárová literatúra. Efektívne pomáha pri objasňovaní niektorých otázok regionálneho charakteru (bojiská, presné rozmiestnenie jednotiek...), ale predovšetkým dokumentuje osudy jednotlivcov. Tak môžeme získať nevšedné poznatky, ktoré by sme márne hľadali v oficiálnych hláseniach či prehľadných tabuľkách. Ľudský rozmer publikovaných autentických pamätí priamych účastníkov bojov nám dovoľuje doslova nahliadnuť do ich myslí a duší, spoznať pohnútky ich konania, obavy či zmýšľanie.

Zvlášť prínosné bývajú memoáre vyšších veliteľských kádrov, ktoré často objasňujú ich závažné rozhodnutia. Niekedy dokonca bývajú v istom rozpore so známymi archívnymi dokumentmi, čo vyžaduje ich kritickú konfrontáciu. Nemožno sa tomu čudovať, pretože s výnimkou zverejnených autentických denníkov vznikli ostatné knihy pamätí až po vojne, pričom autori niektoré fakty medzičasom zabudli, v niektorých sa očividne zmýlili alebo ich dokonca po rokoch či desaťročiach zámerne podávali vo svojom prospechu...

Okrem vysokých veliteľov spísali po vojne svoje spomienky aj nižšie kádre, dôstojníci, poddôstojníci, radoví vojaci. V ich dielach sa čitateľ často dostáva priamo do prostredia boja, do veže tanku, kokpitu lietadla, do zákopu... Poskytujú tak veľmi autentické výpovede vrátane pocitov, psychiky, bezprostredných vnemov.

Výskum bojových operácií konca druhej svetovej vojny na juhozápadnom Slovensku sa okrem dostupných archívnych prameňov môže tiež oprieť o pomerne pestrú paletu memoárových diel. Za základné kritérium ich hodnotenia a spracovania sa dá považovať osobnosť samotného autora, predovšetkým jeho príslušnosť k tej-ktorej bojujúcej strane.

Uvádzané diela nie sú príliš známe ani našej odbornej verejnosti a väčšina z nich nevyšla v slovenskom či aspoň českom preklade. Tvoria však významný zdroj poznania vojenských dejín Slovenska.

Memoáre príslušníkov Wehrmachtu

Drvivá väčšina príslušníkov nemeckého dôstojníckeho zboru a mužstva skončila v posledných dňoch druhej svetovej vojny v zajatí. Tí, ktorí mali viac šťastia, sa vzdávali západným spojencom, ktorí ich najprv dôkladne vypočúvali – aj s ohľadom na informácie o Sovietskom zväze a Červenej armáde, ktorá mohla byť v začínajúcej „studenej“ vojne ich protivníkom. Niektorí v zajatí čelili vyšetrovaniu a súdom pre vojnové zločiny. Veľká časť internovaných dôstojníkov sa zo zajateckých táborov vo Veľkej Británii vrátila najneskôr v roku 1948. Usadili sa v americkej, britskej a francúzskej okupačnej zóne, neskoršej Nemeckej spolkovej republike. Dôstojníci, ktorí boli najmenej sprofanovaní spoluprácou s nacistickými špičkami, sa dokonca podieľali na budovaní Bundeswehru a NATO. Mnohí sa krátko po návrate do Nemecka pustili do spisovania spomienok. Predpoklady na slobodné písanie pamätí, prirodzene, existovali iba v NSR, kde sa podarilo etablovať pluralitný demokratický režim. Memoáre po sebe zanechali aj dôstoj-

níci, ktorí skončili v sovietskom zajatí a po prepustení žili v sovietskej okupačnej zóne, neskoršej Nemeckej demokratickej republike. Tieto pramene však trpia ideologickým poznačením.¹

Spomedzi spomienok vysokých dôstojníkov Wehrmachtu, ktorí od decembra 1944 do apríla 1945 pôsobili na juhozápadnom Slovensku, majú bezpochyby najväčšiu vypovedaciu hodnotu memoáre troch generálov: Heinza Guderiana, Johannes Frießnera a Hermanna Balcka.

Heinz Guderian

Osobnosť generálplukovníka Heinza Guderiana je dostatočne známa odbornej aj laickej verejnosti. V tridsiatych rokoch patrila k priekopníkom budovania tankových vojsk v nemeckých ozbrojených silách. Z tohto dôvodu sa o ňom bez preháňania často hovorí ako o otcovi nemeckej Panzerwaffe. Vďaka svojim veliteľským schopnostiam v bojoch na západnom fronte v roku 1940 a východnom fronte v roku 1941 rýchlo stúpala po služobnom rebríčku, až sa zastavil na hodnosti generálplukovníka. Napriek zásluhám v nej zostal až do konca vojny. Po krachu nemeckej operácie Barbarossa a neúspešnom útoku na Moskvu sa totiž stal jedným z obetných baránkov Adolfa Hitlera. Guderian si Vödcovi navyše nezriedka dovoľoval oponovať, čo vyústilo do jeho presunu na funkcie v generálnom štábe a neskôr na post generálneho inšpektora tankových vojsk, ktorý nemal žiaden vplyv na vedenie frontových operácií.

Kontroverznú úlohu zohral Guderian po atentáte na Hitlera z 20. júna 1944. Vtedy sa stal členom tribunálu súdiaceho dôstojníkov Wehrmachtu, podozrievaných z účasti na jeho príprave. V tom istom čase ho Hitler vymenoval za náčelníka Hlavného veliteľstva pozemných vojsk (Oberkommando des Heeres, OKH), pokračovateľa generálneho štábu a zároveň veliteľskej inštitúcie s hlavnými kompetenciami pre operácie na východnom fronte. Tam zotrval až do svojej rezignácie 28. marca 1945.²

V spomenutej funkcii sa priamo angažoval v príprave jednotlivých operácií proti Červenej armáde a verný svojmu zvyku veliť na čele svojich jednotiek často sa objavoval ak nie už priamo v prvej línii, tak aspoň na štáboch skupín armád, armád či zborov.

Po vojne strávil nejaký čas v zajateckých táboroch, odkiaľ ho západní spojenci prepustili v roku 1948. Do svojej pomerne skorej smrti v roku 1954 stihol ešte napísať knihu spomienok, ktorá vyšla v roku 1952 pod nemeckým názvom „Errinerungen eines Soldaten“ (Spomienky vojaka). Dočkala sa viacerých vydaní a prekladov, napríklad do angličtiny („Panzer Leader“) a aj češtiny („Vzpomínky generála“).

Toto memoárové dielo je, pochopiteľne, silne poznačené skúsenosťami svojho autora. Guderian podáva udalosti daných mesiacov zo svojho pohľadu, z perspektívy jedného z hlavných stratégov Wehrmachtu.

¹ Pozri napr. KOLEKTÍV AUTOROV: Stalingrad. Bratislava: Pravda, 1976.

² KEEGAN, John. Abeceda druhé svetové války. Praha: Naše vojsko, 2012, s. 81; <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/G/GuderianH.htm>, 25. 6. 2018.

V kapitolách, ktoré venuje situácii na konci roka 1944 až do svojej rezignácie, opisuje jednotlivé závažné operácie na východnom fronte – zvlášť na jeho severnom úseku a zvlášť na južnom. Väčšinou sa venuje strategickým problémom na úrovni skupín armád a armád, iba málokedy spomína nižšie celky. Vyplýva to aj zo skutočnosti, že ako náčelník OKH prichádzal do styku s najvyššími štábmi. S veliteľmi zborov či divízií bol v kontakte ojedinele, a ak, tak iba formálne.

Situáciu na bojisku južne od Karpát na prelome rokov 1944 a 1945 Guderian logicky vnímal cez strategický problém, ktorým bolo udržanie Budapešti. Hitler osobne lipol na každej metropole, ktorú politicky alebo vojensky ovládol – a nerád sa ich vzdával bez boja. Preto keď Budapešti hrozilo v decembri 1944 obklúčenie, vyhlásil mesto za pevnosť a prikázal ho držať za každú cenu. V týchto súvislostiach Guderian spomína aj operácie, ktorými sa preniesli vojnové udalosti na územie juhozápadného Slovenska.

Okrem toho sa venuje politickým súvislostiam týchto udalostí, najmä postoju dovtedajších nemeckých spojencov – Bulharska, Rumunska, Slovenska a Maďarska. Ich reakcie na prienik Sovietov na Balkán a ďalej do strednej Európy hodnotí ako zradu. Povstanie na Slovensku podáva ako partizánsku akciu, zameranú na likvidáciu všetkých Nemcov v krajine. Evidentne vychádzal z dokumentov, ktoré mal v tom čase k dispozícii; po vojne si už nestihol urobiť presný obraz o skutočnom priebehu Povstania. Maďarsko a jeho armádu, ktorá zostala posledným vojenským spojencom tretej ríše, hodnotí ako mimoriadne nespoľahlivé, či už z hľadiska bojových schopností, alebo lojality. Uvádza dokonca bizarný prípad, keď dvaja vysokí maďarskí dôstojníci, generáli Béla Miklós a János Vörös, náčelník maďarského generálneho štábu, dezertovali k Sovietom, a to v Mercedese, ktorý Vörösovi daroval osobne Guderian!³

Zároveň so situáciou na východnom fronte Guderian opisuje aj dianie na západnom fronte. V sledovanom období ide hlavne o ardenskú ofenzívu, ktorej fiasco znamenalo zásadnú zmenu v nasadzovaní jednotiek Wehrmachtu. Od toho momentu Hitler a jeho najbližší spolupracovníci presadzovali presun najkvalitnejších celkov proti Červenej armáde. Týkalo sa to hlavne tankových divízií a divízií tankových granátnikov. Pre tieto jednotky videl Guderian hlavnú úlohu v obrane na Visle a v Sliezske, kadiaľ mali Sovieti priamy prístup k Berlínu. Hitler však preferoval ich nasadenie v Maďarsku, sledujúc podľa vlastných slov ochranu posledných nemeckých ropných zdrojov pri meste Nagykanizsa. Guderian ani po vojne tieto ekonomické dôvody neuznával ako prioritné. Navyše u neho rezonovala aj istá dávka sentimentu, pretože na severnom úseku východného frontu ležalo jeho rodné Prusko.⁴

Tu sa začínajú peripetie s obranou Budapešti. IV. tankový zbor SS, s ktorým Guderian počítal pri Varšave, Hitler poslal na juh. Guderian to musel akceptovať a schválil operáciu Konrad (I), prvý pokus o prelomenie obklúčenia Budapešti. V súvislosti s týmto útokom, ktorý sa začal 1. januára 1945 z oblasti východne od Komárna, sa náčelník OKH 5. až 8. januára zdržiaval v tomto sektore, kde navštívil štáb skupiny armád Juh, 6. armády a IV. tankového zboru SS. Tam sa

³ GUDERIAN, H. Panzer leader. Cambridge: Da Capo Press, 2002, s. 366-368, 378, 379.

⁴ Guderian sa narodil v dnešnom poľskom meste Chełmno, predtým pruský Kulm.

stal svedkom neúspechu operácie Konrad, okrem iného aj v dôsledku protiútoky 2. ukrajinského frontu na Komárno a Nové Zámky.⁵

Po návrate do Nemecka začal v polovici januára Guderian plánovať ďalšie nasadenie tankových divízií presúvaných zo západu. Silnú 6. tankovú armádu SS chcel umiestniť na Odre, ale stalo sa to isté, čo predtým. Informoval ho o tom náčelník operačného oddelenia OKW (Oberkommando der Wehrmacht, hlavné velenie ozbrojených síl), generálplukovník Alfred Jodl. Guderian podľa vlastných slov stratil sebakontrolu, Jodlovi poriadne vynadal, ale ten sa vraj zmohol iba na to, že bezradne pokrčil plecami. Náčelník OKH sa ešte pokúsil intervenovať u Vodcu, ale nepochodil. Hitler znova zdôrazňoval zahraničnopolitické a ekonomické dôvody. Pri ďalších komentároch a opisoch bojov sa Guderian neustále vracal k tejto kauze, poukazujúc na jej strategickú nerozvážnosť a na problémy s transportom a logistikou, ktorým 6. tanková armáda SS pri presune k Dunaju čelila.⁶

V druhej polovici februára Guderian stručne spomína aj na operáciu Südwind. Neuvádza však, že v nej účinkoval I. tankový zbor SS, súčasť 6. tankovej armády SS, proti presunu ktorej v januári tak brojil. Na druhej strane sa zmieňuje o osobnosti veliteľa skupiny armád Juh – generálplukovníka Otta Wöhlera. Podľa Guderiana bol úspech operácie Südwind priamym dôsledkom inteligentného Wöhlerovho velenia. Dokonca cituje aj Hitlerov výrok: „*Wöhler síce nie je národný socialista, to je pravda, ale je to aspoň chlap!*“⁷

Začiatok Bratislavsko-brnianskej operácie 2. ukrajinského frontu zmieňuje Guderian iba ako vsuvku vo výpočte všetkých katastrof, ktoré sa na Wehrmacht v tých dňoch valili. Nečudo, jeho dni vo funkcii náčelníka OKH boli spočítané; 28. marca bol Hitlerom prinútený rezignovať.⁸

Celkovo možno Guderianov prístup k písaniu memoárov charakterizovať ako všeobecný, vnímaný širokouhlou optikou jedného z hlavných stratégov Wehrmachtu, ktorý musel zohľadňovať všetky kritériá, všetky bojiská. Preto sa z jeho knihy čitateľ nedozvie príliš veľa detailov o bojoch, čo však kompenzuje možnosť nahliadnuť priamo do centra diania, na generálny štáb pozemných vojsk a do absurdne surrealistického prostredia Hitlerových porád, kde sa rozhodovalo aj o bojovej činnosti nemeckých jednotiek na našom území. Štúdium jeho pamätí tvorí dobrý informačný základ pre pochopenie a ďalší výskum týchto operácií.

Johannes Frießner

Počas druhej svetovej vojny kariérne postupoval vďaka veleniu divízií, neskôr zboru a nakoniec skupine armád, všetko na východnom fronte. 25. júla 1944 sa ujal velenia skupiny armád Južná Ukrajina, ktorá sa 23. septembra toho istého roka po ústupe na Balkán a do Maďarska premenovala na skupinu armád Juh. Z funkcie ho odvolali 22. decembra a až do konca vojny zostal v zálohe. Po vojne

⁵ GUDERIAN, ref. 3, s. 384.

⁶ GUDERIAN, ref. 3, s. 393, 394.

⁷ GUDERIAN, ref. 3, s. 418.

⁸ GUDERIAN, ref. 3, s. 428. Oficiálnou príčinou rezignácie mal byť zdravotný stav, v skutočnosti však hlavný dôvod predstavovali neustále konflikty medzi týmito dvomi mužmi.

sa stal predsedom Zväzu nemeckých vojakov a v roku 1956 vydal knihu svojich spomienok „Verratene Schlachten“ (Zradené bitky), ktorá sa desať rokov nato dokonca dočkala v Sovietskom zväze prekladu do ruštiny pod názvom „Proigrannyje sraženija“. Zaujímavé je, ako tieto názvy korešpondujú s názvom známejšieho diela poľného maršala Ericha von Mansteina.⁹

Frießner mal na rozdiel od Guderiana priame veliteľské kompetencie na konkrétnom úseku frontu. V decembri roku 1944 sa vyše šesťstokilometrová línia, bránená skupinou armád Juh, tiahla od Košíc cez Gemer, v takmer pravom uhle sa stáčala pozdĺž Ipľa na juh, po Dunaji pokračovala k Budapešti, ďalej sa opierała o jazerá Velence a Balaton a od nich siahala až k Dráve.¹⁰

V knihe Frießner cituje svoj list Guderianovi z konca októbra 1944, kde vyjadruje obavy zo spoľahlivosti a bojovej hodnoty maďarských jednotiek. V tomto ohľade, zdá sa, boli nemeckí generáli zajedno...¹¹

Po tom, ako Sovieti prekročili Tisu, dennodenne zamestnávala Frießnera starosť o spomaľovanie ich postupu, plátanie dier vo vlastnej obrane a preskupovanie ustupujúcich divízií. Ako veliteľ skupiny armád sa napodiv zaujímal o dianie na divíznej úrovni, hoci bežný úzus stanovoval, že veliteľ by sa mal starať o organizáciu maximálne dve úrovne nadol, čo v jeho prípade znamenalo armády a zbory.

Frießner na rozdiel od Guderiana pomerne presne identifikuje jednotky sovietskych protivníkov na úrovni armád a zborov.¹² Zrejme mu to umožnili spravodajské informácie, ktoré mal v tom čase k dispozícii.

Hlavný prínos Frießnerových memoárov pre poznanie vojenských operácií na juhozápadnom Slovensku spočíva v opise bojov v okolí Šiah. Jeden z problémov, ktoré tu riešil, predstavovalo nasadenie útočnej brigády SS Dirlewanger. Niesla meno svojho zakladateľa a veliteľa, SS-Oberführera Oskara Dirlewangera. Vznikla už v roku 1940 ako špeciálny oddiel zložený z pytlíakov. Postupne do nej pribúdali nové kádre, ktoré tvorila pestrá zmes kriminálnikov, politických väzňov aj vojakov odsúdených za najrozličnejšie delikty. Spočiatku ju poverovali úlohami v rámci bezpečnostných tylových služieb v Poľsku a Bielorusku. Na týchto pôsobiskách si jednotka a jej veliteľ vyslúžili povesť obávaných neľútostných exekútorov nacistických represálií. V roku 1944 sa Dirlewangerov pluk podieľal na potlačení varšavského povstania, koncom októbra ešte stihol prispieť k porážke povstaleckej armády na strednom Slovensku. Krátky čas jeho jednotky zotrvali na území Slovenskej republiky a okolo 10. decembra, už ako brigáda, boli na rozkaz SS-Obergruppenführera Hermanna Höfleho¹³ podriadené veleniu skupiny armád Juh a preložené do oblasti Hontu.¹⁴

⁹ Manstein vydal svoje spomienky v roku 1955 pod názvom „Verlorene Siege“ (Prehrané víťazstvá). Ruský preklad názvu Frießnerovho diela je teda kombináciou názvov jeho a Mansteinovej knihy.

¹⁰ ŠTEINER, Pavol. Babylon armád 1. Boje medzi Ipľom a Hronom, zima 1944 - 1945. Bratislava: Magnet Press, 2018, s. 18.

¹¹ FRISNER, Gans. Proigrannyje sraženija. Moskva: Vojenizdat, 1966, s. 192.

¹² FRISNER, ref. 11, s. 190, 193.

¹³ V tom čase veliteľ nemeckých vojsk na Slovensku.

¹⁴ SCHVARC, Michal. Formácia Dirlewanger - jednotka trestancov. In Vojenská história, 2003, č. 4, s. 99-107.

Ako jednotka nemala brigáda prakticky žiadne frontové skúsenosti. Jej výzbroj zodpovedala dovtedajším úlohám a ani morálka príslušníkov nevynikala prejavmi odvahy pred protivníkom. Vysoké percento mužstva tvorili kriminálne živly najrôznejšieho charakteru a odsúdení vojaci pozemného vojska a zbraní SS, pre ktorých bola služba u Dirlewangera skôr zárukou bezpečnej vzdialenosti od frontu a lepšou alternatívou výkonu trestu. Koncom vojny sa k nim pridružilo okolo 2000 nováčikov z koncentračných táborov, zväčša politických väzňov, ktorí pre zmenu čakali na prvú vhodnú príležitosť prejsť na stranu protivníka.¹⁵ To sa prejavilo už zakrátko, keď museli Dirlewangerove oddiely čeliť náporom Červenej armády. Veliteľ brigády si bol vedomý, že s takýmto ansámblom vo frontových podmienkach neobstojí a okamžite osobne protestoval na velení skupiny armád Juh. Zbytočne, pretože rozkaz bol 11. decembra potvrdený a 2. a 3. prápor brigády sa presunuli k Šahám.¹⁶

Dirlewanger mal medzi dôstojníkmi Wehrmachtu zaslúženú povesť sadistu, alkoholika a nespoľahlivého protežanta SS-Obergruppenführera Gottloba Bergera¹⁷. O tom sa 15. decembra presvedčil na vlastnej koži aj generál Frießner.¹⁸ Pri inšpekcii divízyňných veliteľstiev v obrane na Ipli sa zastavil aj v Dirlewangerovom štábe v Plášťovciach. V čase, keď každú chvíľu hrozil sovietsky prielom, našiel Oberführera sedieť za písacím stolom s cvičenou opicou na pleci. Nikto nebol schopný podať generálovi hlásenie o situácii na zverenom úseku. Keď Frießner zbadal, ako si štábni dôstojníci balia svoje veci, rázne všetkým prikázal nepohnúť sa z miesta. Pri spiatočnej ceste večer toho istého dňa ale po Dirlewangerovom štábe nenašiel ani stopu, navyše sa pri tej príležitosti podľa vlastných slov so svojím pobočníkom takmer dostal do zajatia.¹⁹

Dobytie Šiah Červenou armádou 14. decembra 1944 znamenalo pre vojská Osi vážnu hrozbu, že protivník môže pokračovať na Bratislavu a Viedeň alebo od severu uzavrie obklúčenie Budapešti. Podľa Frießnera totiž medzi Dunajom a vtedajšou slovensko-maďarskou hranicou bolo „*vákuum, v ktorom sa nenachádzal takmer ani jediný nemecký vojak*“²⁰. Preto sa hlavnou úlohou štábu skupiny armád Juh stalo okamžité plánovanie operácie, ktorou by Šahy získali späť. V tejto súvislosti si Frießner dovolil skritizovať protivníka za strategickú chybu, ktorou bolo podľa neho rozptýlenie síl, keď Sovietsi nasadili 6. gardovú tankovú armádu pri Šahách, ale silnú jazdecko-mechanizovanú skupinu generálporučika I. A. Plijeva držali v boji pri meste Balassagyarmat.²¹

Riešením situácie malo byť nasadenie 8. a neskôr aj 3. a 6. tankovej divízie, ktoré sa dovtedy nachádzali v priestore jazera Balaton. Podstatou problému, ktorý neskôr rozoberali viacerí autori, bolo, že spomenuté divízie mali pri Šahách bojovať bez svojich tankových plukov. V pôvodných plánoch sa síce počítalo

¹⁵ V tom čase tvorili „vojenski“ väzni cca 50 % a väzni z koncentračných táborov asi 30 % mužstva.

¹⁶ SCHVARC, ref. 14, s. 107-108.

¹⁷ Riaditeľ hlavného úradu SS.

¹⁸ Frießner osobne označil Dirlewangera za „málo sympatickú osobu so sklonmi k dobrodružstvu“.

¹⁹ FRISNER, ref. 11, s. 195.

²⁰ FRISNER, ref. 11, s. 189.

²¹ FRISNER, ref. 11, s. 193

so zapojením troch samostatných tankových práporov, tie sa však z bližšie neznámych príčin na bojisku neukázali. Frießner poukazuje na to, že celý nápad s presunom tankových divízií na Hont vyšiel z OKH. Zároveň však zdôrazňuje vplyv Hitlera na konečné rozhodnutie.²²

Medzitým sa Sovietom podaril prielom frontu a v priebehu 20. decembra obsadili Levice a prenikli až k Hronu. Až deň nato spustili Nemci útok na Šahy s účasťou 3., 6. a 8. tankovej divízie, združených do LVII. tankového zboru.²³ Tu Frießner ešte raz zdôrazňuje fragmentáciu divízií, ktoré dorazili bez tankových plukov, samohybného delostrelectva a obrnených transportérov.²⁴ Tvrdí, že sa tak udialo prvýkrát počas vojny, a ironicky dodáva, že „na priamy príkaz takého znalca tankovej vojny, akým bol Guderian“²⁵.

V nasledujúcich dvoch dňoch sa situácia vyvinula v neprospech vojsk Osi. Sovietska 6. gardová tanková armáda sa stočila na juh, napadla útočiace nemecké tankové divízie južne od Šiah, pričom z druhej strany ich tiesnili strelecké divízie 7. gardovej armády. LVII. tankový zbor sa musel prebýjať z obklúčenia a útok na mesto vzdal.²⁶

Frießner mal 22. decembra dlhý telefonický rozhovor s Guderianom, ktorý jeho podriadeného, veliteľa 6. armády generála delostrelectva Maximiliana Frettera-Pica, obvinil, že použil tankové jednotky nesprávnym spôsobom a zapríčinil všetky neúspechy. Okamžite bol vo svojej funkcii nahradený generálom tankových vojsk Hermannom Balckom. Podľa Frießnera sa stal Fretter-Pico obetným baránkom. To však ešte nebolo všetko.²⁷

Frießner dramaticky spomína, ako mal v noci na 23. decembra poradu s náčelníkom svojho štábu – generálporučikom Helmuthom Grolmannom. Toho náhle zavolali k telefónu. Na druhom konci bol náčelník veliteľského štábu OKH generálporučík Walter Wenck. Grolmannovi sucho oznámil, že jeho nadriadený má okamžite odovzdať velenie skupiny armád generálovi Wöhlerovi.²⁸ Na Grolmannovu otázku „prečo?“ Wenck odvetil, že ide pravdepodobne o náhly rozkaz Hitlera.

Potom volal Frießner Guderianovi, ale ani od neho sa nedozvedel jasnú príčinu svojho odvolania. Nakoniec sa spojil s náčelníkom personálneho oddelenia OKW a požadoval spojenie s Hitlerom. Odpoveď znela: „Vodca vám ďakuje.“²⁹

²² FRISNER, ref. 11, s. 193-194.

²³ ŠTEINER, ref. 10, s. 31-36.

²⁴ Jeho tvrdenia nie sú úplne presné. Výskum N. Számvébera dokázal, že divízie mali k dispozícii pomerne dosť obrnených vozidiel; 3. tanková divízia mala 543. prápor stíhačov tankov so 17 Jagdpanzermi IV a ľahké prieskumné obrnené vozidlá, 6. tanková divízia disponovala jedným tankovým práporom s 25 tankami PzKpfw IV a 41. práporom stíhačov tankov s trinástimi Jagdpanzermi IV; 8. tanková divízia mala 4 Jagdpanzery IV a 9 Marderov. SZÁMVÉBER, Norbert. Days of battle. Armoured operations north of the river Danube, Hungary 1944 - 45. Warwich: Helion & Company, 2013, s. 51.

²⁵ FRISNER, ref. 11, s. 200.

²⁶ ŠTEINER, ref. 10, s. 37-42.

²⁷ FRISNER, ref. 11, s. 205-206.

²⁸ Wöhler dovtedy velil 8. armáde.

²⁹ FRISNER, ref. 11, s. 206.

Takto sugestívne opísal Frießner svoj koniec vo funkcii veliteľa skupiny armád Juh. Keďže ďalej už nebol priamo zainteresovaný do plánovania a výkonu operácií, nasledujúce osudy „svojej“ skupiny armád iba stručne rekapituluje.

Frießnerova kniha má v porovnaní s Guderianovou literárne o čosi živší charakter. Z nášho hľadiska jej význam spočíva v opise reálií priamo na frontovom úseku medzi Ipl'om a Hronom. Ukazuje tiež komplikovanosť vzťahov jednotlivých článkov velenia Wehrmachtu vrátane problémov s Dirlewangerovou brigádou. Zaujímavá je konfrontácia Frießnera s Guderianom týkajúca sa nasadenia rozdelených tankových divízií. Autor nepriamo naznačuje osobné nezhody s náčelníkom OKH a poukazuje tiež na možnosť, že Guderian stál aj za jeho odvolaním z funkcie.

Hermann Balck

Generál tankových vojsk H. Balck si počas vojny vyskúšal viacero frontových úsekov. Na konci roku 1944 pôsobil na západnom fronte ako veliteľ skupiny armád G; 23. decembra, po vyššie uvedených personálnych výmenách v rámci skupiny armád Juh, prevzal od generála Frettera-Pica velenie 6. armády, pri ktorej pôsobil až do kapitulácie. V zajatí ho súdili pre údajne neoprávnenú popravu istého podplukovníka na západnom fronte, avšak prepustili ho už v roku 1947. Neskôr spolupracoval s viacerými bývalými nemeckými dôstojníkmi a organizoval odborné podujatia v rámci NATO.³⁰ Výsledkom jeho povojnovej práce sa stalo vydanie knihy pamätí „Ordnung im Chaos. Errinerungen 1893 – 1948“ (Poriadok v chaose. Spomienky 1893 – 1948) v roku 1981, rok pred smrťou. Až pomerne neskoro (2015) sa kniha dočkala aspoň anglického prekladu (Order in chaos: The memoirs of general of panzer troops Hermann Balck).

Už okolnosti svojho preloženia v decembri 1944 podáva Balck veľmi zaujímavu. Podľa neho bolo preloženie dôsledkom toho, že Hitler oceňoval jeho veliteľské schopnosti. Považujúc situáciu okolo Budapešti za kritickú, chcel tam mať niekoho spoľahlivého zo západného frontu, ergo jeho osobne. Okrem toho videl za svojím transferom zákulisné ťahy SS-Reichsführera Heinricha Himmlera, ktorý sa vraj na Balcka sťažoval, že zámerne preťahuje jednotky SS. Zároveň pripúšťal, že dôvodom mohlo byť aj napätie medzi ním a generálom – poľným maršalom Gedom von Rundstedtom, hlavným veliteľom úseku Západ.³¹

Tak či onak, najpravdepodobnejšou príčinou Balckovho preloženia na východný front bolo stiahnutie 19. armády za Rýn bez schválenia Berlínom. Dôkazom toho je skutočnosť, že ho de facto ponížili, keďže predtým velil skupine armád a potom len armáde.

Aj Balck, špecialista na tankové jednotky, si ako prvú vec na novom pôsobisku všimol nasadenie 3. a 6. tankovej divízie pri Šahách bez svojich tankových plukov. Dozvedel sa o tom už na Štedrý deň, keď ho Guderian v sídle OKH v Zossene oboznamoval so situáciou na bojisku. Podľa vlastných slov k tomu

³⁰ KEEGAN, ref. 2, s. 23; <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/B/BalckH.htm>, 26. 6. 2018.

³¹ BALCK, Hermann. Order in chaos. The memoirs of general of panzer troops Hermann Balck. Lexington: University Press of Kentucky, 2015, s. 368-369.

v Guderianovej prítomnosti sarkasticky poznamenal: „*To musel vymyslieť ozajstný tankový odborník*“. Avšak Balckova analýza celého problému dospela k tomu, že išlo o nedorozumenie medzi OKH a Frießnerom, ktoré sa už odvolaním veliteľa skupiny armád Juh nedalo napraviť.³² Po príchode do štábu armády prikázal okamžite obe divízie skompletizovať. Jeho nový náčelník štábu, generálmajor Ludwig Heinrich Gaedcke, mu vtedy objasnil, že rozdelenie divízií urobili na výslovný Vodcov rozkaz a bez ďalšieho Hitlerovho rozhodnutia nemôžu v tomto ohľade nič podniknúť. Nakoniec sa Balck rozhodol urobiť tak na vlastnú päsť s tým, že Hitler to bude musieť akceptovať ako fait accompli.³³

Tu sa opäť stretávame s Balckom – superhrdinom, ktorý sa postavil proti diletantskému Vodcovi. V skutočnosti ale v tých dňoch LVII. tankový zbor s 3. a 6. tankovou divíziou bojoval medzi Ipľom a Hronom o vlastné prežitie a až 28. decembra sa Nemci stiahli so značnými stratami za druhú spomínanú rieku.³⁴ Ešte nasledujúce dva dni bojovali v okolí obce Kamenný Most a až potom sa vrátili k Balatonu, kde sa opäť spojili so svojimi tankovými plukmi.³⁵

Ako jeden z hlavných problémov si Balck už v prvých dňoch na čele 6. armády všimol, že hoci nemecké obrnené jednotky dominujú na bojisku počas dňa, sovietska pechota v noci preniká do ich postavení. Wehrmacht mal južne od Karpát permanentné problémy dopĺňať pešie jednotky. Preto tankové posádky, odkázané samy na seba, museli tak či tak ustupovať.³⁶ Balck však nespomína, že medzi Šahami a Štúrovom čelili jeho tankové divízie celej jednej sovietskej tankovej armáde...

V nasledujúcich dňoch sa Balck venoval príprave operácie Konrad. Popritom sa podobne ako jeho kolegovia Guderian a Frießner zmieňuje o podriadených maďarských jednotkách. Vo všeobecnosti ich v zhode s oboma menovanými generálmi hodnotí ako málo spoľahlivé a užitočné. Špeciálne však spomína výsadkovú divíziu Szent László ako svetlú výnimku z tohto pravidla.³⁷ Koncom decembra táto jednotka držala pozície na dolnom toku Ipľa medzi Salkou a Chľabou a svojou urputnou obranou proti útokom divízií sovietskej 7. gardovej armády umožnila nemeckým jednotkám ústup za Hron. To ju priviedlo takmer na pokraj zničenia.³⁸

Za relatívne úspešné vyvedenie LVII. tankového zboru z obklúčenia Balck chváli vo svojich spomienkach veliteľa tohto zboru, generála tankových vojsk Friedricha Kirchnera, s ktorým sa poznal už od ťaženia proti Francúzsku v roku 1940. Oceňuje jeho štýl velenia z prednej línie a nie od stola a zároveň cituje vlastný zápis do denníka 31. decembra 1944: „*To, že je front stabilizovaný, je vlastne zázrak. Teraz sa musíme sústrediť na uvoľnenie Budapešti.*“³⁹

³² Porovnaj s interpretáciou J. Frießnera.

³³ BALCK, ref. 31, s. 369.

³⁴ ŠTEINER, ref. 10, s. 49.

³⁵ ŠTEINER, ref. 10, s. 51-52.

³⁶ BALCK, ref. 31, s. 369.

³⁷ BALCK, ref. 31, s. 370.

³⁸ ŠTEINER, ref. 10, s. 48.

³⁹ BALCK, ref. 31, s. 371.

V súvislosti s operáciou Konrad sa Balck venuje aj protiútok 2. ukrajinského frontu na Komárno a Nové Zámky 6. januára 1945. Za úspechom obrany Komárna vidí hlavne nasadenie protiletadlových batérií proti sovietskym tankom. Batérie mali byť týmto spôsobom použité napriek výslovnému zákazmu vrchného veliteľa Luftwaffe, ríšskeho maršala Hermanna Göringa.⁴⁰

Za druhú hlavnú príčinu zastavenia sovietskeho protiútku pokladá nasadenie 20. tankovej divízie. Tá mala pôvodne namierené do Zvolena, ale „vyvagónovali“ ju už v Nových Zámkoch a okamžite použili na úder smerom na obec Svätý Peter východne od Komárna. H. Balck výslovne spomína, že mu to schválil osobne Guderian, ktorý bol v tých dňoch prítomný v jeho štábe.⁴¹ V tomto momente sa však vynorili ďalšie nezhody s Hitlerom. Podľa Balcka Vodca, ktorý si potrpel na osobné vydávanie rozkazov najmä v prípade tankových divízií, pôvodne prikázal, aby 20. tanková divízia zaútočila na základňu protivníkovho vľomu, teda v tomto prípade na priestor Štúrova. Veliteľ 6. armády sa však obával, že tam narazí na nepreniknuteľnú protitankovú obranu, a preto rozkaz pozmenil. Divízia zaútočila priamo do tyla sovietskych tankových a mechanizovaných brigád pri Komárne a prinútila ich vzdať dobýjanie mesta. Na Hitlerovu otázku, prečo nesplnil jeho rozkaz, odpovedal hlásením, že útok už prebieha a je úspešný.⁴²

Nakoniec sa nemeckej 6. armáde podarilo sovietsky nápor eliminovať, hoci Červená armáda ubránila postavenie na tzv. hronskom predmostí. Koniec bojov v tomto sektore H. Balck nesprávne datuje na 12. januára. V skutočnosti sa tu frontová línia stabilizovala až 21., resp. 22. januára.⁴³

Pri Balckovom opise nasledujúcich operácií Konrad II a III, zameraných na prelomenie obklúčenia Budapešti, je pozoruhodné hlavne negatívne hodnotenie velenia tankových divízií SS, ktoré často nerešpektovalo rozkazy vydané štáбом armády a taktiež podávalo skreslené hlásenia o svojich úspechoch.⁴⁴

Mimoriadne zaujímavé sú Balckove úvahy o prínose maďarských jednotiek. Ako už bolo vyššie zmienené, takmer všetci nemeckí velitelia sa zhodovali, že ich posledný spojenec sa ukázal až na zriedkavé výnimky ako mimoriadne nespoľahlivý. Aj H. Balck, spomínajúc na svoje skúsenosti s uhorským jazdectvom v prvej svetovej vojne, konštatuje, že maďarskí vojaci ako-tak efektívne bojovali, keď sa im vysvetlilo, že bojujú o svoju vlasť. Za vinníka úpadku maďarskej armády označuje priamo regenta admirála Miklósa Horthyho a jeho ambivalentnú politiku. Ani vláda Ferenc Szálasiho a jeho Strany šípových krížov na Balcka neurobila dojem.⁴⁵

Z pohľadu slovenskej historiografie zaujme Balckov poznatok, medzi nemeckými generálmi úplne ojedinelý, že Maďarsko ovládalo viaceré územia, kde etnickí Maďari tvorili menšinu. Pochopil, že „iba ťažký optimista by veril, že nemaďarské národnosti budú lojálne nenávideným Maďarom, obzvlášť keď obnovili politiku

⁴⁰ BALCK, ref. 31, s. 374.

⁴¹ Porovnaj záznamy u H. Guderiana.

⁴² BALCK, ref. 31, s. 374.

⁴³ ŠTEINER, ref. 10, s. 92.

⁴⁴ BALCK, ref. 31, s. 375.

⁴⁵ BALCK, ref. 31, s. 379-380.

maďarizácie. Tieto nemaďarské národnosti nemali žiadny záujem zachovať existujúci maďarský štát“⁴⁶.

Ďalej Balck podrobuje tvrdej kritike nedostatočnú výzbroj Honvédségu a jeho nízku bojovú morálku. V tejto súvislosti cituje hlásenie veliteľa maďarskej 24. pešej divízie štábu nemeckej 8. armády z 25. marca 1945⁴⁷, ktorý odmieta zodpovedať za svoju jednotku z dôvodu náročného terénu a zlého zásobovania.⁴⁸

Maďarskú spoločnosť videl Balck ako mimoriadne skorumpovanú a lipnúcu na stredovekých tradíciách. Nechápal, ako sa mohlo toľko Maďarov nazdávať, že pod nadvládou Sovietov sa im bude žiť lepšie, pričom sa nesnažili klásť húževnatejší odpor.

Ešte väčšie prekvapenie pre slovenského čitateľa prichystal generál Balck na záver svojej kapitoly venovanej Maďarom. Oplatí sa citovať ho doslovne: „Slovensko predstavovalo zaujímavý kontrast v porovnaní s Maďarskom. Po vojne, keď som bol v zajatí, slovenský ministerský predseda⁴⁹ Jozef Tiso mi povedal: „Malý štát nemôže raziť svoju vlastnú politiku. Musí sa jednoznačne pridať na jednu alebo druhú stranu a tak zotrovať. Nemôžete tie strany meniť.““⁵⁰

Vo februári prišlo k reorganizácii v rámci skupiny armád Juh. Hranica medzi Balckovou 6. a 8. armádou sa posunula na Dunaj, a preto sa už ďalej memoáre tohto generála situácii na juhozápadnom Slovensku bližšie nevenujú. Zato však záverečné kapitoly knihy obsahujú okrem iného aj zaujímavé hodnotenie osobnosti Adolfa Hitlera. Balck nesúhlasí so všeobecným posudzovaním svojho Vodcu ako zločinca a šialenca. Namietá, že ide o pokračovanie propagandy víťazných mocností. Hitlerovu osobnosť posudzuje na základe vlastných skúseností ako výsledok pôsobenia mnohých faktorov: od Versaillskej mierovej zmluvy po hektické udalosti posledných mesiacov druhej svetovej vojny. Zaujímavé je Balckovo prirovnanie Hitlera ku švédskemu kráľovi Karolovi XII., ktorého jeho vlastná netrzeplivosť a neústupčivosť stáli život.⁵¹ Ako ideálny protiklad uvádza rozvahu a taktizovanie „železného kancelára“ Otta von Bismarcka.⁵²

Niet pochýb, že Balck bol aj vyše tridsať rokov po vojne svojím spôsobom lojálny Hitlerovi a fascinovaný jeho príbehom. V tejto súvislosti zaujme jeho citát svojho vlastného denníka z 19. februára 1945. V ten deň sa Balckov nadriadený, veliteľ skupiny armád Juh generál Wöhler, vrátil z porady u Vodcu a referoval o nej. Práve prebiehala pre Nemcov úspešná operácia Südwind, a preto nečudo, že v štáboch vládla optimistická nálada. Balck si vtedy do zápisníka poznamenal: „Vodca je svieži a sebavedomý. Musí mať nejaký tromf v rukáve. Preto je správne riadiť sa jeho príkazmi.“⁵³

⁴⁶ BALCK, ref. 31, s. 379.

⁴⁷ V ten deň sa začala v sektore nemeckej 8. armády Bratislavsko-brnianska operácia 2. ukrajinského frontu Červenej armády.

⁴⁸ BALCK, ref. 31, s. 379-380.

⁴⁹ Balck sa tu zmýlil, išlo, samozrejme, o prezidenta...

⁵⁰ BALCK, ref. 31, s. 381.

⁵¹ V bitke s Rusmi pri Poltave v r. 1709.

⁵² BALCK, ref. 31, s. 391.

⁵³ BALCK, ref. 31, s. 381.

Práve tento hlbavý až filozofický prístup robí z pamäti H. Balcka vsutku zaujímavé čítanie nielen pre tých, ktorí seriózne študujú dejiny druhej svetovej vojny. Na rozdiel od Guderiana, Frießnera a mnohých iných nemeckých generálov, ktorí po vojne spisovali svoje zážitky a skúsenosti, išiel Balck hlbšie pod povrch primárnych otázok stratégie a taktiky jednotlivých operácií. Jeho pomerne objektívne postrehy o mentalite národov strednej Európy dávajú minimálne podnet na zamyslenie, ale taktiež na použitie inej optiky pri sledovaní problematiky, o ktorej sme predpokladali, že je už vyčerpaná...

Balckov prístup k hodnoteniu Hitlerovho zasahovania do stratégie má ale dve vetvy. Vo všeobecnosti kritizuje jeho diletantské, ale závažné rozhodnutia, na druhej strane sa miestami necháva strhnúť k nostalgickému obdivu silnej osobnosti svojho vrchného veliteľa.

Hans Schmidt

Úplne odlišný druh čítania prináša kniha „SS Panzergrenadier. A true story of world war II“, ktorú napísal a v roku 2001 vydal inak málo známy veterán 1. tankovej divízie SS „Leibstandarte SS Adolf Hitler“ Hans Schmidt. Na rozdiel od generálov o takmer dve generácie mladší (rok narodenia 1927), narukoval k Zbraniam SS ako dobrovoľník už v roku 1943. Zúčastnil sa na ardenskej ofenzíve v decembri 1944. Potom sa s divíziou presunul na východný front, kde sa podieľal na prvom útoku Leibstandarte v rámci operácie Súdwind na hrnskom predmostí. Tu bol zranený a nejaký čas strávil v nemocnici.

Na konci vojny padol do amerického zajatia. Po prepustení sa v roku 1947 vysťahoval do USA. Tam založil organizáciu GANPAC (German-American national political action committee, Nemecko-americký národnopolitický akčný výbor), neonacistický spolok so silno antisemitským zameraním. V 90. rokoch ho dokonca pri jednej z ciest do Nemecka zatkli, ale zakrátko ho zo zdravotných dôvodov prepustili. Zomrel v roku 2010.⁵⁴

Jeho kniha predstavuje pohľad národným socializmom odchovaného Nemca, ktorý aj desaťročia po vojne stále prechovával sympatie k režimu, ktorý ho formoval. Odhliadnuc od tejto skutočnosti, dielo má značnú vypovedaciu hodnotu, pretože Schmidt sa ukázal ako celkom dobrý pozorovateľ, a tak zanechal viacero zaujímavých postrehov zo spomenutej operácie Súdwind.

Táto najväčšia tanková zrážka na našom území znamenala elimináciu sovietskeho predmostia na pravom brehu dolného Hrona v dňoch 17. – 24. februára 1945. Zúčastnili sa na nej dva nemecké tankové zbory: Feldherrnhalle a I. tankový zbor SS a v jeho rámci divízia Leibstandarte, ktorej príslušníkom bol Schmidt.

Hoci je operácia Súdwind pomerne dobre známa a viackrát spracovaná⁵⁵, Schmidtovo svedectvo má význam, pretože prináša detailný pohľad na každo-

⁵⁴ [https://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Schmidt_\(Waffen-SS\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Schmidt_(Waffen-SS)), 26. 6. 2018.

⁵⁵ Napr.: SZÁMVÉBER, N. Operácia Súdwind. In Vojenská história, 2001, č. 3, s. 64-84; REYNOLDS, Michael. Battle of the Gran bridgehead. In WW II history, 2006, no.3, s. 58-71; SZÁMVÉBER, Norbert. Days of battle. Armoured operations north of the river Danube, Hungary 1944 – 45. Warwich: Helion & Company, 2013; ŠTEINER, Pavol. Deväť zlatých hviezd. Hrdinovia alebo náhodný výber propagandy? Tanková čata podporučíka Deputatova v obrane hrnského predmostia. In Studia Historica Nitriensia, 2013, č. 1, s. 54-68.

denný život granátnika tankovej divízie SS, ktorý by sme v iných dokumentoch a publikáciách márne hľadali.

Zaujímavá je už skúsenosť, ktorú opisuje Schmidt v súvislosti s preložením jednotky do Maďarska. V tom čase, v prvej polovici februára 1945, bol už veliteľom družstva a dostal úlohu zaradiť a zacvičiť nováčikov z odvodového ročníka 1928. Mnohí nedokázali po skrátenom výcviku patrične zaobchádzať s puškami, nehovoriac o zložitejších zbraniach ako guľomety MG-42.⁵⁶ Schmidt, iba o rok starší od nich, bol už vlastne veteránom. Aj to svedčí o personálnych problémoch, ktorým nemecké ozbrojené sily na konci vojny museli čeliť.

Schmidt a jeho jednotka najprv vôbec nepoznali cieľ novej operácie. Až deň pred jej začiatkom sa nákladnými autami presunuli do nástupného priestoru divízie v okolí obcí Kuralány a Farná. Už sa zotmelo, keď sa dôstojníci a poddôstojníci roty vrátane Schmidta pokúšali s pomocou civilnej (!) mapy cudzej (pravdepodobne maďarskej) výroby stanoviť svoju polohu a smer nadchádzajúceho útoku. Navyše nikto nevedel, kde sa nachádza veliteľstvo ich práporu. Schmidt sa dobrovoľne prihlásil, že ho nájde, čo sa mu aj podarilo. Všetko to svedčí o náhlivosti, s ktorou sa operácia Südwind pripravovala.⁵⁷

Schmidt opisuje posledné hodiny pred útokom očami jednoduchého radového vojaka. Spomína na neprehľadnú situáciu, náladu v mužstve aj postoje dôstojníkov, ktorí napriek vážnosti situácie dbali na predpisový zovňajšok svojich vojakov...⁵⁸

Operácia Südwind sa začala nadržanom 17. februára náporom tankového zboru Feldherrnhalle od Strekova na Svodín. O pár hodín nato sa pripojil I. tankový zbor SS na čele s divíziou Leibstandarte. Schmidt spomína, že vyrazili na sviatí, naložení na obrnených transportéroch. Úlohou granátnikov bolo vyčistiť priestor, ktorým krátko predtým prešli tanky. Opisuje, že keď dosiahli sovietsky protitankový uzol zničený obrnenými vozidlami Leibstandarte, transportéry ich vyložili. S najväčšou pravdepodobnosťou išlo o kótu 190 južne od Svodína. Ďalej postupovali granátnici pešo smerom na potok Paríž. Kráčajúc rozbahnenými poľami v koľajach od tankových pásov, stretli ťažko raneného sovietskeho vojaka, ktorý mal tvár roztrieštenú šrapnelom. Veliteľ čaty ho bez slova zastrelil dávkou zo samopalu a nevzrušene kráčal ďalej, čo Schmidta podľa jeho vlastných slov šokovalo. Krátko nato sa dostali pod paľbu sovietskych mínometov. Veliteľ čaty utrpel zranenie a Schmidt zaujal jeho miesto.⁵⁹

Navečer čata dosiahla určený priestor a zakopala sa na noc. Ráno Schmidta vyhľadal pobočník veliteľa práporu. Oznamil mu, že nový veliteľ čaty, ktorý ani nestihol doraziť, a aj veliteľ roty sú mŕtvi. Následne musel viesť on, radový granátnik, rotu do útoku na sovietske pozície na výšine východne od Gbeliec. Polohu spresňuje tým, že opisuje, ako po dobytí výšiny uvidel „širokú dolinu“ s Dunajom a v diaľke ostrihomskú katedrálu.⁶⁰

⁵⁶ SCHMIDT, Hans. SS Panzergrenadier. A true story of world war II. Bravard, 2002, s. 233.

⁵⁷ SCHMIDT, ref. 56, s. 225-226.

⁵⁸ SCHMIDT, ref. 56, s. 227-229.

⁵⁹ SCHMIDT, ref. 56, s. 229-232.

⁶⁰ SCHMIDT, ref. 56, s. 234-235.

Pri pokračovaní útoku sa Schmidt dostal do palebnej priehrady sovietskych raketometov a utrpel zranenie ruky. Na vlastných nohách sa dostal na najbližšie poľné obväzisko a potom niekoľko týždňov trvalo, kým sa dostal späť na front, ale už mimo územia Slovenska.⁶¹

Schmidtove pamäti sú cenné ako dokumentácia života vojaka na frontovej línii s tou „pridanou hodnotou“, že pochádzajú z konkrétnej, historicky spracovanej operácie a identifikovateľných lokalít. Škoda len, že takých spomienok zatiaľ nie je známych viac. Autor v texte prezentuje početné úvahy, zamýšľa sa nad podstatou svojich rozhodnutí a zážitkov v kontexte povojnových skúseností, najmä po emigrácii do USA. V súvislosti s epizódou so zastrelením zraneného Červenoarmeja pri Svodíne prejavuje dokonca istú empatiu a ľútosť, čo je v kontraste s jeho politickým a ideologickým presvedčením, ktoré aktívne presadzoval až do smrti.

Ernst-Nordewin von Diest-Körber

V roku 2000 vyšla pod názvom „The combat history of German Tiger tank battalion 503 in world war II“ jedna z mnohých publikácií venovaných nemeckým tankovým jednotkám v druhej svetovej vojne. Tentoraz išlo o dejiny 503. ťažkého tankového práporu, v roku 1945 premenovaného na ťažký tankový prápor Feldherrnhalle. Zostavil ich kolektív autorov, bývalých príslušníkov tejto jednotky, a zahrnul sem taktiež spomienky a denníkové záznamy niektorých ďalších členov.⁶²

Najväčší význam pre vojenskohistorický výskum operácií na juhozápadnom Slovensku má príspevok posledného veliteľa práporu, kapitána Ernsta-Nordewina von Diest-Körbera. Jednotke velil od 21. decembra 1944 až do konca vojny. Po vojne pracoval v poľnohospodárstve⁶³ a zomrel v roku 2003.⁶⁴

Jeho denník pokrýva obdobie od 14. decembra 1944, teda týždeň pred prevzatím velenia práporu, do kapitulácie v máji 1945. Jednotlivé záznamy majú rôzny charakter v závislosti od toho, čo sa práve dialo. Niektoré sú veľmi stručné a obmedzujú sa na informácie o počasí a heslovité poznámky o činnosti. Iné však veľmi podrobne opisujú bojové aj nebojové aktivity práporu a samotného autora. Našťastie sa to týka práve februára a marca 1945, keď bol prápor Feldherrnhalle nasadený na juhozápadnom Slovensku.

Už v zázname z 11. februára detailne uvádza okolnosti presunu jednotky na nové bojisko. Dva dni predtým dostal prápor rozkaz pripraviť sa na transport po železnici, ale bez toho, aby bol oznámený cieľ cesty. Za jeden deň musel von Diest-Körber navštíviť velenie 6. armády v Győrszentmártone, odtiaľ cestoval cez Komárno a Nové Zámky do Šurian na štáb novovytvoreného tankového zboru Feldherrnhalle. Zmieňuje sa o tom, že dôstojnícky klub bol umiestnený

⁶¹ SCHMIDT, ref. 56, s. 236-237.

⁶² LOCHMANN, Franz-Wilhelm - RUBBEL, Alfred - ROSEN, Richard von. The combat history of German Tiger tank battalion 503 in world war II. Mechanicsburg: Stackpole Books, 2008.

⁶³ Niektoré internetové zdroje nesprávne tvrdia, že bol právnikom, napr. <https://forum.valka.cz/topic/view/167017/Diest-Korber-Ernst-Nordewin-von>, 24. 6. 2018.

⁶⁴ LOCHMANN - RUBBEL - ROSEN, ref. 62, s. 437.

v miestnom cukrovare, rovnako ako hosťovské izby, kde prenocoval. Uvádza dokonca aj taký detail ako pečeného zajaca na večeru. Nasledujúci deň sa von Diest-Körber konečne dozvedel úlohy pre nadchádzajúcu operáciu Südwind a oboje s veliteľom zboru, generálom tankových vojsk Ulrichom Kleemannom. Potom sa cez Nové Zámky vrátil do Hurbanova na štáb 44. divízie ríšskych granátnikov Hoch- und Deutschmeister, ktorej mal byť jeho prápor dočasne podriadený. Následne sa 13. februára presunul do Dubníka, kde sa mala ubytovať celá jednotka. Ako veliteľ mal bývať na fare, pričom nezabudol kvitovať, že miestny farár hovorí dobre nemecky. Ostatné ubytovacie priestory hodnotí ako zanedbané a špinavé. Okamžite sa odobral cez Rúbaň do Strekova na rekognoskáciu terénu na útok a tam ho na obed (praženica s kyslou kapustou) pozvali miestni obyvatelia. V Dubníku ho už čakali dôstojníci práporu, ktorí mu blahoželali k narodeninám (fľaša šampanského). Večer ešte stihol ďalšiu poradu na štábe divízie Hoch- und Deutschmeister v Hurbanove a po návrate ďalšiu oslavu svojich narodenín s tortou a šampanským do jednej hodiny po polnoci. Nasledujúce tri dni strávil prípravou na útok. Neustále v denníku zdôrazňoval rozbahnené cesty, ktoré predstavovali pre takmer sedemdesiattonové Königstigre jeho práporu veľký problém.⁶⁵

Dňa 17. februára sa krátko po polnoci prápor presunul na východiskové pozície do viníc nad Strekovom. Diest-Körber uvádza zaujímavú podrobnosť, že prechádzali cez miestny kameňolom, čo dosť spresňuje doterajšie poznatky. Počas útoku zaznamenáva veliteľ práporu prvé straty, keď jeden tank zostal stáť po nabehnutí na mínú a druhý vybuchol po zásahu projektilom sovietskeho protitankového kanóna.⁶⁶ Tento detail je dôležitý, pretože ide o jedinú stratu Königstigra počas operácie Südwind ako dôsledok protitankovej paľby. Svedčí to o skutočnosti, že Sovietsi mali pri Svodíne aj batériu kanónov kalibru 100 mm, pravdepodobne od 301. gardového protitankového pluku, ktorú však oficiálne sovietske záznamy neuvádzajú...

Pre ťažkosti s pohybom tankov a s orientáciou v tme stál von Diest-Körber v otvorenom poklope veliteľskej vežičky. To sa mu stalo osudným. Šrapnely z delostreleckého granátu ho zranili na zátylku a musel opustiť bojisko. Napriek zraneniu zostal pri plnom vedomí a spomína, že ho odtransportovali do nemocnice Luftwaffe v Bratislave po trase Rúbaň – Dubník – Tvrdošovce – Palárikovo – Galanta. Už 20. februára sa k nemu v nemocničnej izbe pripojil nadporučík Alfred von Rosen z jeho práporu, ktorý utrpel zranenie ruky večer toho istého dňa ako von Diest-Körber. Z pobytu v bratislavskej nemocnici autor ešte spomína na každodenné letecké popluchy a bombardovanie mesta sovietskym letectvom.⁶⁷

25. februára opustil von Diest-Körber nemocnicu a napriek odporúčaniu lekárov, aby si dožičil dovolenku na zotavenie, vybral sa vlakom do Tvrdošoviec, kde sídlila zásobovacia rota jeho práporu. Tam sa zúčastnil na narodeninovej oslave

⁶⁵ DIEST-KÖRBER, Nordewin von. Diary entries from 14 December 1944 to May 1945 as commander of Tiger tank battalion 503. In LOCHMANN, F.-W. – RUBBEL, A. – ROSEN, R. von. The combat history of German Tiger tank battalion 503 in world war II. Mechanicsburg: Stackpole Books, 2008, s. 361.

⁶⁶ DIEST-KÖRBER, ref. 65, s. 362.

⁶⁷ DIEST-KÖRBER, ref. 65, s. 362.

jedného z jej príslušníkov. Nasledujúci deň sa hlásil do služby na štábe zboru v Šuranoch a potom sa vrátil k práporu do Dubníka.⁶⁸

6. marca dostal prápor rozkaz na presun do Vrábeľ, kam sa presunul cez Nové Zámky nasledujúci deň. Vráble opisuje von Diest-Körber ako „malé čisté mestečko“, kde našiel celkom pekný byt, hoci s minimom nábytku, ale zato s fungujúcim elektrickým osvetlením. Niekoľko ďalších dní strávil rekognoskáciou terénu pri Hrone s poznámkou, že majú úplný zákaz používať motorové vozidlá pre nedostatok pohonných hmôt. Marcové dni ubiehali v znamení príchodu jari, pozvoľného otepľovania, občasných narodeninových osláv a príprav na sovietsky útok. Ten podľa von Diest-Körbera Nemci očakávali 23. aj 24. marca, ale prišiel až nasledujúci deň.⁶⁹

25. marca, v prvý deň Bratislavsko-brnianskej operácie, viedol von Diest-Körber svoj prápor do obce Tehla a odtiaľ do útoku na Sovietov v Kalnej nad Hronom. S trpkosťou konštatuje, že pri tomto útoku nemali žiadnu podporu pechoty a navyše sovietske jednotky útočili zo všetkých strán, a preto jeho prápor neuspel. Podobnej situácii musel čeliť aj 26. marca v Tehle, odkiaľ osamotený podnikal menšie protiútoky, žiaľ, bez bližšieho spresnenia. V noci sa pod silnou delostreleckou paľbou stiahli nemecké Königstigre do Vrábeľ. Tam sa nasledujúci deň snažil brániť mesto a zároveň si istiť ústupové cesty na Nitru. Von Diest-Körber sugestívne opisuje, ako sovietska pechota obchádzala jeho tanky v bezpečnej vzdialenosti.⁷⁰

28. marca sa prápor stiahol do Nitry. Von Diest-Körber sa zúčastnil na porade v štábe zboru Feldherrnhalle na bližšie nešpecifikovanom mieste.⁷¹ Tam sa dostal do hádky s generálom Kleemannom, ktorú ukončil až zásah plukovníka Franza Bäkeho, veliteľa tankovej divízie Feldherrnhalle 2, do ktorej von Diest-Körberov prápor patrila. Nasledujúci deň opustili Königstigre ako posledné Nitru a ďalej ustupovali cez Váh a Malé Karpaty na Záhorie. Tieto boje von Diest-Körber neopisuje tak podrobne – s výnimkou tankovej bitky s jednotkami 1. gardovej jazdecko-mechanizovanej skupiny pri Trstíne. Niet sa čomu čudovať, pretože sovietsky postup po prekonaní Váhu nabral také tempo, že nemecké jednotky museli ustupovať vo veľkom chvate, pri ktorom nezostával čas na detailné denníkové záznamy.⁷²

Von Diest-Körberov denník patrí medzi najpodrobnejšie opisy bojov na juhozápadnom Slovensku. Jeho údaje síce nie sú veľmi rozsiahle, ale keďže boli zaznamenané v aktuálnom čase, majú veľkú dávku autenticity a spoľahlivosti. Okrem operačných poznámok nám tiež približujú život dôstojníka nemeckého tankového práporu, spoločenské aktivity, dokonca i jeho stravovanie.

Karl Volleth, Fritz Hirschfelder, Walter Menzel

Z podobnej publikácie pochádzajú aj príspevky bývalých príslušníkov nemeckého 208. tankového práporu. Jeho pôsobenie spracoval a v roku 2010 vydal talian-

⁶⁸ DIEST-KÖRBER, ref. 65, s. 362.

⁶⁹ DIEST-KÖRBER, ref. 65, s. 362-363.

⁷⁰ DIEST-KÖRBER, ref. 65, s. 363-364.

⁷¹ Šurany to už nemohli byť, v ten deň k mestu prenikli sovietske jednotky.

⁷² DIEST-KÖRBER, ref. 65, s. 364-365.

sky historik Stefano Di Giusto. Prápor pôsobil najprv ako bezpečnostná jednotka v Taliansku, koncom roka 1944 ho prevelili do Maďarska a od januára do apríla 1945 pôsobil na juhozápadnom Slovensku. V marci ho povýšili na tankový pluk Feldherrnhalle v tankovej divízii Feldherrnhalle 1.

Spomienky K. Volletha boli publikované už v roku 1975 v časopise *Panzer-Nachrichten – Kameradschaft ehem. Panzer-Regiment 35 e. V.* Opisuje v nich účasť práporu na všetkých troch významných operáciách na našom území.⁷³

Začiatkom januára 1945 208. tankový prápor bránil Komárno pred útokom sovietskej 6. gardovej tankovej divízie. Vollethova 3. rota čelila sovietskym tankovým brigádám, vyzbrojeným tankami T-34 aj M4A2 Sherman, čo si autor spomienok všimol. Z bojov zaznamenáva okrem sovietskych útokov hlavne zranenia a smrť svojich spolubojovníkov, ale napríklad aj návštevu propagandistickej roty, ktorá ich prišla 9. januára odfotografovať, alebo meškajúce doručenie vianočných darčiekov. Dňa 14. januára Volleth spomína prechod práporu do útoku, umožnený nasadením 20. tankovej divízie, s dodatkom, že od 16. januára odpor protivníka zosilnel.⁷⁴

17. februára sa prápor v zostave bojovej skupiny Schöneich zúčastnil na prvom nápore operácie Südwind. Útočil na postavenia sovietskej 71. gardovej streleckej divízie a 36. gardovej tankovej brigády pri obci Kamenín. Tam po troch dňoch ťažkých bojov utrpel také straty, že musel byť stiahnutý do tyla v Komárne. O tom svedčí aj dlhý Vollethov zoznam zabitých a ranených kamarátov.⁷⁵ Tieto záznamy majú veľkú vypovedaciu hodnotu, pretože ich je možné konfrontovať so spomienkami sovietskeho tankistu L. S. Loginova, ktorý sa na tých istých bojoch zúčastnil na druhej strane. Táto ojedinelá zhoda okolností umožňuje uvedené krvavé zrážky, najmä boje o dnes už neexistujúcu samotu Bibit Puszta pri Kameníne, rekonštruovať do detailu.⁷⁶

V polovici marca sa prápor vrátil do akcie, prišli mu nové tanky PzKpfw IV a PzKpfw V Panther. Vollethova rota dostala prvý menovaný typ. Sám autor spomienok uvádza, že ho vtedy preložili k zásobovacejrote, ale on sa chcel dostať späť k posádke svojho tanku. To sa mu však nepodarilo, a preto udalosti počas Bratislavsko-brnianskej operácie opisuje iba veľmi povrchno (vrátane smrti veliteľa práporu kapitána Mentora Loytveda po boji neďaleko Vlčkoviec).⁷⁷

Poručík Fritz Hirschfelder z 1. roty prepísal svoj denník pre S. Di Giusta v roku 2007. V stručných záznamoch spomína napríklad sovietsky útok na Komárno 8. januára 1945, ktorý nemeckí tankisti zastavili s výdatnou pomocou Luftwaffe. Uvádza, že jednotku za to pochválil veliaci generál. S najväčšou

⁷³ DI GIUSTO, Stefano. *Panzer-Sicherungs-Kompanien and Panzer-Abteilung 208 – I. / Panzer-Regiment „Feldherrnhalle“*. Italy 1943 – 1944 / Hungary – Slovakia – Moravia 1944; 1945. Erlangen: Tankograd publishing – Verlag Jochen Vollert, 2010, s. 201.

⁷⁴ DI GIUSTO, ref. 73, s. 203, 204.

⁷⁵ DI GIUSTO, ref. 73, s. 204.

⁷⁶ ŠTEINER, Pavol. Deväť zlatých hviezd. Hrdinovia alebo náhodný výber propagandy? Tanková čata podporučíka Deputatova v obrane hrónskeho predmostia. In *Studia Historica Nitriensia*, 2013, č. 1, s. 54–68.

⁷⁷ DI GIUSTO, ref. 73, s. 204.

pravdepodobnosťou mal na mysli generálmajora Emma von Rodena, ktorý bol štábom skupiny armád Juh poverený riadením obrany Komárna.⁷⁸

10. januára spomína Hirschfelder protiútok roty tankov Panther. V tom čase však 208. prápor nemal ešte v zostave tanky tohto typu, preto muselo ísť o vozidlá 8. tankovej divízie, ktorej časť sa podieľala na obrane mesta. Potvrďuje tiež poznatok generála Balcka o prevahe Červenej armády v pechote a vyslovene uvádza, že v nočných hodinách sa sovietski motostrelci pokúšali infiltrovať nemecké pozície.⁷⁹

Po ukončení januárových bojov Hirschfelder opisuje relatívne pokojné týždne, keď jeho rota odpočívala v Dubníku a jej príslušníci si mohli dovoliť aj menšie oslavy či vychádzky spojené s návštevou kina, dokonca aj ojedinelé dovolenky spojené s návštevami svojich rodín v Ríši. Hirschfelder takúto dovolenku absolvoval 1. – 28. februára, takže sa nezúčastnil na operácii Südwind.⁸⁰

Začiatok marca sa v 1.rote, ktorá už bola dislokovaná v Komárne, niesol v znamení výcviku nováčikov a občasných osláv vrátane organového koncertu. 9. marca Hirschfelder uvádza pohreb jedného z príslušníkov roty, ktorý padol ešte 17. februára. Nasledujúci deň rota odišla cez Nové Zámky do Šale. Hirschfelder bol ubytovaný v neďalekej Topoľnici. V Šali 13. až 15. marca rota prevzala nové tanky Panther.⁸¹

14. marca Hirschfelder informuje o zaujímavej výmene desiatich príslušníkov 1. roty za rovnaký počet mužov zo 4. roty, ale zároveň poznamenáva, že noví kolegovia ich „neinšpirovali“. V ten istý večer usporiadal veliteľ práporu kapitán Loytved večierok pre dôstojníkov aj s večerou, vínom a hudbou, čo vraj bolo preňho typické.⁸²

Od 20. marca bol prápor, medzitým povýšený na tankový pluk Feldherrnhalle, nasadený južne od maďarského Komároma, ale 28. marca sa vrátil na ľavý breh Dunaja. Okamžite sa zapojil do boja v okolí Dvorov nad Žitavou. Hirschfelder popisuje (v zhode napr. so záznamami von Diest-Körbera) zrážky so sovietskymi jazdeckými divíziami ako chaotické, keďže Červená armáda útočila podľa neho doslova všade. Ponúka tiež dôležitý poznatok o nemeckej taktike počas Bratislavsko-brnianskej operácie, keď uvádza, že úlohou tankov bolo slúžiť ako zadný voj a umožniť organizovaný ústup ostatných jednotiek.⁸³

30. marca spomína boj na predmostí pri Šali⁸⁴, keď nemeckí ženisti zničili most cez Váh. Tanky zostali na druhom brehu a museli sa prebíjať k Sereďi.

Ďalšiu zaujímavú informáciu podáva z 31. marca, keď tanky jeho roty pri ústupe narazili na nezabezpečené sovietske zásobovacie vozidlá a zničili ich. To takisto svedčí o neprehľadnosti situácie, keďže sa skupiny postupujúcich a ustupujúcich vojsk nezriedka premiešavali.⁸⁵

⁷⁸ DI GIUSTO, ref. 73, s. 206; ŠTEINER, ref. 10, s. 66.

⁷⁹ DI GIUSTO, ref. 73, s. 206.

⁸⁰ DI GIUSTO, ref. 73, s. 207.

⁸¹ DI GIUSTO, ref. 73, s. 207.

⁸² DI GIUSTO, ref. 73, s. 207.

⁸³ DI GIUSTO, ref. 73, s. 208.

⁸⁴ Presnejšie pri Veči.

⁸⁵ DI GIUSTO, ref. 73, s. 208.

1. apríla popisuje pomerne podrobne boj pri Vlčkovciach, kde utrpel smrteľné zranenie veliteľ práporu. Hirschfelder sa tu zaplietol do prestrelky so sovietskymi vojakmi a utrpel zranenie ruky. V preplnenej sanitke sa dostal do poľnej nemocnice v Senici, odtiaľ do poľnej nemocnice SS v Gajaroch a odtiaľ do Ríše, čím sa jeho záznamy končia.⁸⁶

S. Di Giusto ešte pripája povojnový prepis z denníka slobodníka Waltera Menzela, radistu jedného z tankov 2. roty. Jeho záznamy sú však veľmi stručné a viac-menej opakujú údaje K. Volletha a F. Hirschfeldera.⁸⁷

Ostatné memoáre

Svoje spomienky na boje nad juhozápadným Slovenskom publikoval aj nemecký stíhací pilot – kapitán *Helmut Lipfert*. Vyšli v spolupráci s publicistom Wernerom Girbigom v roku 1973 pod názvom „Das Tagebuch des Hauptmann Lipfert: Erlebnisse eines Jagdfliegers während des Rückzuges im Osten 1943 – 1945“ (Denník kapitána Lipferta: Zážitky stíhača počas ústupu na východe 1943 – 1945) a dočkali sa o. i. aj českého prekladu (Válečný deník Helmuta Lipferta). Na rozdiel od predchádzajúcich publikácií však nemajú takú informačnú hodnotu. Lipfert opisuje svoje zážitky štýlom typickým pre letcov, podrobne vykresľuje niektoré lety a vzdušné súboje, dokonca aj tie nad Slovenskom. Okrem nich síce spomína aj inú ako leteckú činnosť, ale z hľadiska bližšieho poznania bojových operácií na našom území majú význam iba informácie o lokalizácii letísk Luftwaffe, napríklad v Piešťanoch či Malackách-Novom Dvore⁸⁸.

Okrem uvedenej memoárovej literatúry ešte treba spomenúť dve práce, v ktorých sa vyskytujú citácie z výpovedí priamych účastníkov bojov na juhozápadnom Slovensku na strane vojsk Osi. Maďarský historik Norbert Számvéber vydal v roku 2010 publikáciu „Days of battle. Armoured operations north of the river Danube, Hungary 1944 – 45“. V nej uvádza viaceré spomienky, avšak iba epizodického charakteru. Niektoré z nich majú čiastkový význam pre poznanie postojov vojakov a civilného obyvateľstva či morálky a atmosféry v jednotkách nemeckej a maďarskej armády.⁸⁹ Podobný charakter má aj štúdia britského autora Michaela Reynoldsa „Battle of the Gran bridgehead“ v časopise *World War II History* z roku 2006, v ktorej sa spomínajú niektoré zážitky nemeckých vojakov z operácie Südwind.⁹⁰

Záver

Pri retrospektíve memoárov nemeckej proveniencie zaznamenávajúcích boje na juhozápadnom Slovensku na prvý pohľad udrie do očí výrazný rozdiel medzi spomienkami generálov na jednej strane a nižších dôstojníkov a radových vojakov na strane druhej.

⁸⁶ DI GIUSTO, ref. 73, s. 208.

⁸⁷ DI GIUSTO, ref. 73, s. 209.

⁸⁸ Dnes vojenské letisko Kuchyňa. LIPFERT, Helmut – GIRBIG, Werner: Válečný deník Helmuta Lipferta. Plzeň: Mustang, 1995.

⁸⁹ SZÁMVÉBER, Norbert. Days of battle. Armoured operations north of the river Danube, Hungary 1944 – 45. Warwich: Helion & Company, 2013.

⁹⁰ REYNOLDS, Michael. Battle of the Gran bridgehead. In *World war II history*, 3/2006, s. 58-71.

Generalita (Guderian, Frießner, Balck) sa v relatívnom pokoji západonemeckej demokracie pokúšala písaním pamätí jednak vyrovnať s traumou prehratej vojny a jednak vysvetliť viaceré sporné momenty, v ktorých bola angažovaná. Memoáre boli pre týchto autorov jedným z mála fór, kde mohli obhajovať svoje rozhodnutia, eventuálne vykresľovať udalosti v prospech svojej reputácie.

V prípade bojov na našom území to explicitne vidno na kauze nasadenia rozdelených tankových divízií v protiútoky na Šahy 21. decembra 1944. Každý z menovaných generálov mal s touto operáciou viac alebo menej do činenia. Všetci traja sa v konečnom dôsledku zhodujú, že to bola chyba. Rozdielny pohľad však majú na to, kto ju urobil. Kým Frießner a Balck poukazujú na to, že primárny impulz na rozdelenie 3., 6. a 8. tankovej divízie vyšiel od Guderiana, ten túto otázku obchádza, čím nepriamo pripúšťa svoju zodpovednosť. V čom sa však všetci traja zhodujú, je faktor neustáleho zasahovania Hitlera do operačných záležitostí štábov OKW a OKH. Tým sa zaraďujú do dlhého radu nemeckých generálov a maršalov, ktorí po vojne na svojho vrchného veliteľa zvaľovali hlavnú zodpovednosť za neúspech Wehrmachtu.

Pre poznanie práce vyšších štábov vo vzťahu k operáciám na juhozápadnom Slovensku majú dosť veľký význam hlavne zážitky opísané J. Frießnerom (problémy s Dirlewangerovou brigádou, okolnosti svojho odvolania 22. decembra 1944).

H. Balck zas obohacuje naše poznatky postrehmi na margo konania a myslenia nemeckých spojencov s nevšedným analytickým pohľadom na zákulisie bojov na území južného Slovenska a príľahlej časti Maďarska.

Zážitky H. Schmidta, E.-N. von Diest-Körbera, K. Volletha a F. Hirschfeldera zas poukazujú na jednu skutočnosť, ktorú si zatiaľ málo uvedomujeme. Napriek tomu, že išlo o vojakov bojujúcich na strane totalitného režimu, boli to ľudia so všetkým, čo k tomu patrí. Mali svoje túžby, obavy, strachovali sa o svoje rodiny a aj na fronte riešili triviálne problémy každodenného života. Nieкого možno zaujme, ako málo zohľadňovali vo svojich myšlienkach politiku a národnosocialistickú ideológiu. Iste, po rokoch mohli tieto poznámky zo svojich záznamov aj zámerne vynechať... Na druhej strane, v posledných mesiacoch vojny už len málokto príslušník Wehrmachtu veril vo víťazstvo a zachovanie Ríše. Nemecký vojak sa takto dostáva do svetla, v ktorom ho vidíme málokedy. Vďaka svojim spomienkam je vyňatý z anonymity historických faktov a dostáva skutočný ľudský rozmer. Dejiny sú totiž dielom ľudí a ľudia sa nemenia...

Štúdia je jedným z výstupov projektu: APVV-17-0199: Kultúrny produkt regionálneho múzea v kontexte objektívnej spoločenskej potreby. Život v totalite v rokoch 1939-1945.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Monografie:

- BALCK, Hermann. Order ich chaos. The memoirs of general of panzer troops Hermann Balck. Lexington: University Press of Kentucky, 2015.
- DI GIUSTO, Stefano. Panzer-Sicherungs-Kompanien and Panzer-Abteilung 208 - I. / Panzer-Regiment „Feldherrnhalle“. Italy 1943 - 1944 / Hungary - Slovakia - Moravia 1944 - 1945. Erlangen: Tankograd publishing - Verlag Jochen Vollert, 2010.

- FRISNER, Gans. Proigrannyje sraženija. Moskva: Vojenizdat, 1966.
- GUDERIAN, Heinz. Panzer leader. Cambridge: Da Capo Press, 2002.
- KEEGAN, John. Abeceda druhe světové války. Praha: Naše vojsko, 2012.
- LIPFERT, Helmut – GIRBIG, Werner. Válečný deník Helmuta Lipferta. Plzeň: Mustang, 1995.
- LOCHMANN, Franz-Wilhelm – RUBBEL, Alfred – ROSEN, Richard von. The combat history of German Tiger tank battalion 503 in world war II. Mechanicsburg: Stackpole Books, 2008.
- SCHMIDT, Hans. SS Panzergrenadier. A true story of world war II. Brevard: vlastním nákladem, 2002.
- SZÁMVÉBER, Norbert. Days of battle. Armoured operations north of the river Danube, Hungary 1944 – 45. Warwich: Helion & Company, 2013.
- ŠTEINER, Pavol. Babylon armád 1. Boje medzi Ipľom a Hronom, zima 1944 – 1945. Bratislava: Magnet Press, 2018.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- REYNOLDS, Michael. Battle of the Gran bridgehead. In World war II history, 2006, č. 3, s. 58-71.
- SCHVARC, Michal. Formácia Dirlwanger – jednotka trestancov. In Vojenská história, 2003, č. 4, s. 99-107.
- ŠTEINER, Pavol. Deväť zlatých hviezd. Hrdinovia alebo náhodný výber propagandy? Tanková čata podporučíka Deputatova v obrane hronského predmostia. In *Studia Historica Nitriensia*, 2013, č. 1, s. 54-68.
- DIEST-KÖRBER, Nordewin von. Diary entries from 14 December 1944 To May 1945 as commander of Tiger tank battalion 503. In LOCHMANN, F.-W. – RUBBEL, A. – ROSEN, R. von: The combat history of German Tiger tank battalion 503 in World War II. Mechanicsburg: Stackpole Books, 2008, s. 349-370.

Počet slov: 9 540

Počet znakov vrátane medzier: 65 593